

POLSKIE NAZWY MIEJSCOWOŚCI Z SUFIKSEM *-at-ka*

Słowa tematy cz ne: ojkonim, ojkosufiks, podział morfematyczny, sufiksy rozwinięte

Celem artykułu jest sprawdzenie, czy występujące w Polsce ojkonimy zakończone na *-atka* mają rzeczywisty sufiks *-at-ka* i ewentualnie jego rozwinięcia konektywne, czy też zbieżność z tym formantem jest przypadkowa. Metoda opracowania materiału nazewniczego zgodna jest z założeniami tzw. Kwestionariusza SOA, zawierającego zestaw znanych dotąd z toponimii słowiańskich formantów, czyli stosuje się zaproponowany tam podział morfematyczny¹, nienaruszający etymonu nazwy.

Niniejszy tekst nawiązuje do serii publikacji² opracowanych w ramach projektu językoznawczego Komitetu Badań Naukowych „Słowiański atlas onomastyczny. Budowa polskich nazw miejscowych. Struktury sufiksalne”, różni go jednak od nich podejście do ojkonimów równych formalnie apelatywom lub innym nazwom własnym zawierającym analizowany przyrostek. W publikacjach wcześniejszych nazwy, w odniesieniu do których znane były równe im formalnie wyrazy pospolite lub inne propria, traktowane były jako bezsufiksalne. W realizowanym obecnie w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego grancie „Słowiański atlas onomastyczny. Budowa polskich nazw miejscowych”, przy którego okazji ten artykuł powstaje, zawsze wyróżniony zostaje formant, to znaczy, że wskazuje się go strukturalnie, mając świadomość, iż w konkretnych ojkonimach można mieć do czynienia z nazwą prymarną (według klasyfikacji Rosponda), czyli bezsufiksálną. Postępuje się tak dlatego, iż niezwykle rzadko udaje się jednoznacznie stwierdzić, czy proprium utworzone zostało w wyniku derywacji, czy też onimizacji lub transonimizacji³ od równego mu formalnie wyrazu pospolitego / antroponimu / innej nazwy własnej⁴. Wiadomo, że znana i skodyfikowana jest tylko część zasobu apelatywnego z różnych regionów

¹ SOA, s. 23.

² Por. np.: Jakus-Borkowa, 1996, 2004, 2007; Nowik, 2000, 2006.

³ Por. Cieślíkowa, 2006.

⁴ Por. Šrámek, 2008, s. 232–243.

Polski, wiele słów jest nieodnotowanych lub zaginęło, nieznane też są liczne nazwy terenowe czy wodne mogące być podstawami dzisiejszych ojkonimów, co uzasadnia stosowanie pełnej analizy morfemowej badanych nazw. O słuszności takiego stanowiska przekonuje także obserwacja niektórych ojkonimów zgromadzonych w tym artykule, które mimo takiej samej formy hasłowej i zbliżonych (lub identycznych) poświadczeń historycznych w różnych opracowaniach bywają wywodzone od innych podstaw i inaczej analizowane (co, oczywiście, często jest uzasadnione); ale niekiedy nawet nazwy tych samych obiektów są przez różnych autorów (w zależności od ich poglądów na akty nazewnicze i preferencje dotyczące antroponimicznej czy toponimicznej motywacji) odmiennie — semantycznie, a i strukturalnie — klasyfikowane.

Sufiks *-at-ka*, będący przedmiotem tego artykułu, zamieszczony w Kwestionariuszu SOA pod numerem 137 i rekonstruowany jako psl. **-atb-ka*, nie został uwzględniony w „Słowniku prasłowiańskim” (por. Sławski, 1974), mógł on jednak powstać od gwarowych przymiotników zakończonych na *-aty* (typ: *chojnaty*, *czubaty*) przez dodanie bardzo produktywnego przyrostka *-ka*.

W opracowaniu pod redakcją K. Kleszczowej (1996) ten konektywny formant notowany jest rzadko, a brane pod uwagę leksemy nie zawsze mają jasną motywację i jednoznaczną budowę. Oto przykłady: *walatka* ‘zabawa, polegająca zapewne na taczaniu jaj wielkanocnych, może miejsce zabawy’, od *walać* (*się*); *serwatka*, *syrwatka* ‘płyn odcisnięty przy wyrobieniu sera’, od (*ser*) *syr*, ale *mężatka* ‘kobieta zamężna’, od przym. *mężaty*; tylko o kobiecie: *mężata* ‘zamężna’. Prawdopodobnie też z sufiksem *-at-ka* są wymienione w tej monografii następujące określenia botaniczne i zoologiczne: *durlatka*, *głowatka*, *kosatki* (pl. tantum ‘gatunek mieczyków’, od *kosa*), *kosmatki* (pl. tantum ‘agrest’), od *kosmaty*; także traktowane jako niemotywowane i niejasne *szczałbatka*//*szczelbatka*. Nie należą do nazw na *-atka*: *bogatka*, *komnatka*, *łopatka* — raczej z przyrostkiem *-ka* od *bogaty*, *komnata* i *łopata* (Kleszczowa (red.), 1996, s. 110, 119, 121–123).

We współczesnym języku polskim według „Słownika języka polskiego” pod redakcją W. Doroszewskiego (za: Grzegorzyczkowa, Puzynina, 1979, s. 141–142) jest powyżej 20 formacji z sufiksem *-at-ka*, z czego większość ma motywację podwójną: przez przymiotniki na *-aty* (motywacja podstawowa, por. np.: *czubatka*, *wąsatka*, *włochatka*, *zębatka*), a pośrednio — przez odpowiednie rzeczowniki. Strukturami odrzeczownikowymi są liczne terminy przyrodnicze, w których podstawa wskazuje na przedmiot w jakiś sposób charakteryzujący de-sygnat, np.: *gałęzatka*, *kolezatka*, *ogonatka*, *palczatka* czy *uchatka*, a jedyny de-rywat osobowy to — według autorek — tylko: *mężatka* (według K. Kleszczowej (red.), 1996, s. 119 — od *mężata* ‘zamężna’). Drugą grupę (5) stanowią struktury zakończone na *-atka* i motywowane przez czasowniki obcego pochodzenia (za pośrednictwem przyswojonych przymiotników łacińskich z formantem

-atus): *izolatka*, *separatka*, *notatka*, *paginatka* i *preparatka*. Wyrazy *rogatka* i *serwatka* traktowane są tam jako dziś już niepodzielne.

Materiał onimiczny do analizy zaczerpnęłam ze słownika „Nazwy miejscowości w Polsce. Układ a tergo” (Jakus-Borkowa, Nowik, 2010), opartego na danych Głównego Urzędu Statystycznego z 2004 r. i obejmującego około 100 tys. administracyjnie samodzielnych (miasta i wsie) i niesamodzielnych (części miast, części wsi, osiedla, wybudowania) obiektów zamieszkałych, oraz GUS-owskiego wykazu nazw miejscowości w Polsce z 2015 r. (dostępny w internecie). Z tych pozycji wyodrębniłam dwie grupy ojkonimów: 1) mających wygłos *-atka* (ponad 110 nazw określających prawie 70 obiektów zamieszkałych); 2) zakończonych na *-atki*, mogących wskazywać na liczbę mnogą od *-atka* (około 120 nazw odnoszących się do 60 obiektów). W każdej grupie zgromadziłam zatem zarówno nazwy z rzeczywistym, poszukiwanym formantem, jak i ojkonimy z formantem „rzekomym”, tzn. takie, które tego sufiksu nie mają, ale z uwagi na identyczne zakończenie, czyli wspólny element formalny, mogą być błędnie identyfikowane w ramach typu słowotwórczego na *-atka*, *-atki*.

Zebrane nazwy zweryfikowałam przez uzupełnienie ich — przy wykorzystaniu istniejących monografii i opracowań, a głównie danych ze słownika „Nazwy miejscowe Polski” oraz pozyskanych z kartoteki tegoż słownika w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie — poświadczeniami historycznymi, co w zasadzie pozwoliło na wydzielenie ojkonimów z badanym sufiksem oraz na odrzucenie formacji „rzekomych”, których zbieżność z nim jest przypadkowa. Te ostatnie stanowią zdecydowaną większość zbioru i nie są objęte w tym artykule analizą, a wymieniam je tylko dla orientacji w materiale badawczym.

Pominięte zostały więc ojkonimy równe zdrobniałym imionom żeńskim zakończonym na *-at-ka* albo utworzone od antroponimów męskich na *-at* przy wykorzystaniu sufiksu *-ka*, występujące zarówno w liczbie pojedynczej (nazwy dzierzawcze, pamiątkowe), jak i mnogiej (rodowe lub rodzinne), takie jak: *Donatka*, od n. os. *Donat*, **Donatek*; *Honoratka*, od im. *Honorata* lub od deminutywnej formy *Honoratka*; *Ignatki*, od *Ignatek* lub *Ignat*/*Ignac*; dwa ojkonimy *Kornatka*, od nazwiska *Kornatka* lub *Kornat*, też od n. os. *Kunrat*; *Małgorzatka* — od *Małgorzatka* lub *Małgorzata*; *Marzatka* — nazwa równa formalnie imieniu *Marzatka*; dwie nazwy *Pilatka*, które mogły być utworzone: 1) od n. os. *Pilatka* (będącej żeńską strukturą od *Pilat* i *-ka*); 2) od dopełniacza l. poj. n. os. *Pilatek*; 3) od n. os. *Pilat* z przyrostkiem *-ka* (Kopertowska, 1994, s. 368).

Nie zostały ujęte także ojkonimy równe zdrobniałym imionom żeńskim zakończonym na *-at-ka* albo utworzone od antroponimów na *-at* przy wykorzystaniu sufiksu *-ka*, jednocześnie równe formalnie nazwom osobowym czy apelatywom, często z tematycznym *-atka*: *Derlatka* — nazwa równa formalnie n. os. *Derlatka*, por. też ap. *dzierlatka* ‘ptak z rodziny skowronków’, gw. mazowieckie

derlatka; dwa ojkonimy *Gamratka*, od n. os. *Gamrat*, por. też ap. *gamrat* 'gach'; dwie nazwy *Kołatka*, od n. os. *Kołaty*//*Kołata*, por. też ap. *kołatka* i *kołatać*; siedem nazw *Kownatka*//*Kownatki* oraz dzisiejsza nazwa wsi *Kornatka* — łączą się one z ap. *kownata* 'komnata, jakiś osobny budynek o różnym przeznaczeniu', a niektóre równe są formalnie n. os. *Kownatka*, *Kownata*; *Łopatka* i cztery nazwy w l. mn., od n. os. *Łopatka* i ap. *łopatka* : *łopata*, a także *Serwatka* — ojkonim równy formalnie n. os. *Serwatka* i ap. *serwatka*.

Pominięto nazwy „rzekome” z wyglosem *-atka*, powstałe z innych typów słowotwórczych, np.: *Biernatki*: de *Biernacicz* 1399; *Łopatki*: et *Lopacynu* (!) 1255, *Lopacizze* 1420, oraz dzisiejsze *Łopatki*: *Oppathkowicze* (1252); również ojkonimy utworzone w wyniku uniwerbizacji wcześniejszych wariantów zestawionych, w których baza jednego była zakończona na *-at-*, np.: *Belzatka*: *Volia Belzatowa*, czy *Chojnatka*: *Chojnata Pańska*; także niektóre „chrzty” powojenne, takie jak np. dzisiejszy ojkonim *Biernatka* zamiast niem. *Barenhutte* czy *Bogatka* zamiast *Richinberg*.

Wykluczone także zostały oczywiście nazwy (w liczbie pojedynczej lub mnogiej) z wyróżniającym się zakończeniem *-atka*, *-atki*, zawartym w apelatywie/antroponimie, takie jak: 12 ojkonimów *Gatka*//*Gadki*, od ap. *gatka* 'mała gać', por. też *gać* 'faszyna' i *gacić*, a do niektórych również ap. *gad*, *gadek* 'mały gad' i n. os. *Gadek*, *Gadka*; siedem nazw *Klatka*//*Klatki*, od ap. *klatka* 'szopa, buda, komórka' lub n. os. *Klatka* i czas. *klecić*; również nazwy z analogicznym bazami, pochodne od wyrażań przyimkowych: *Podgatka*, *Pod.Gatką*, też *Zachatka*, nazwa oparta na ap. *chatka* 'mała chata'.

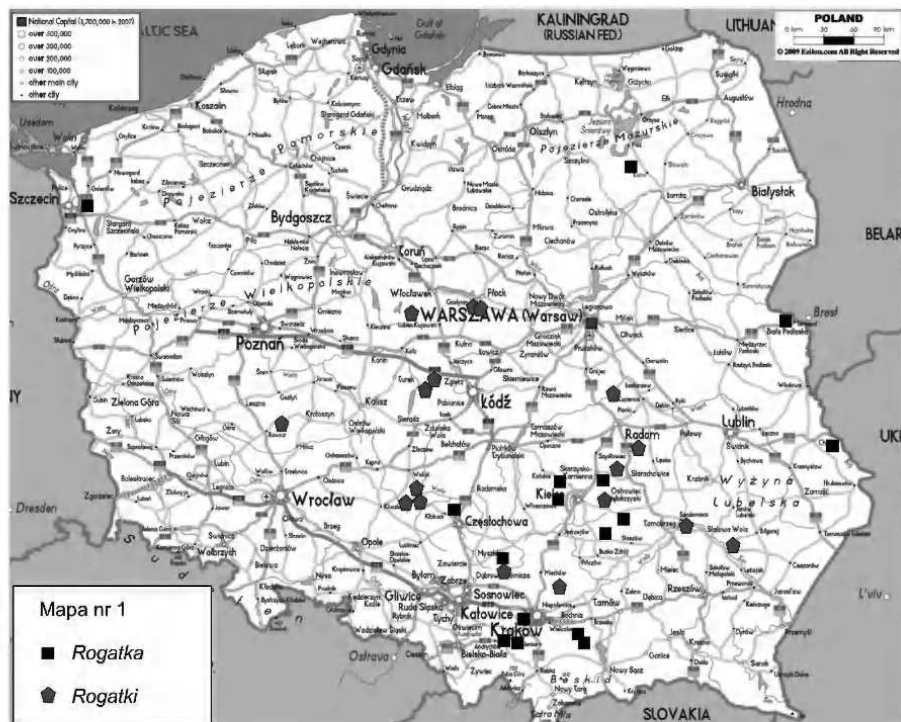
Ojkonimy, w których zakładam wystąpienie formantu *-at-ka* lub *-at-ki*, omawiam łącznie, ponieważ zapisy pokazują dość częste przechodzenie z jednego typu nazw do drugiego, z liczby pojedynczej do mnogiej i na odwrot.

Nazwy zaliczone przeze mnie do zawierających ojkosufiks⁵ *-at-ka*//*-at-ki* nie są liczne. Mogą być motywowane rzeczownikami, przymiotnikami, niekiedy też czasownikami lub znane są apelatywy zawierające badany formant; ponadto nie można wykluczyć ich pochodzenia od antroponimów z *-at-* i z przyrostkiem *-ka*//*-ki*, także utrwalonych w dopełniaczu liczby pojedynczej (Kopertowska, 1994). Te wszystkie potencjalne możliwości objaśnienia omawianych struktur zawsze staram się podać, lecz jako podstawowe kryterium analizy strukturalnej przyjmuję kryterium morfologiczne, o którego zasadności pisałam wyżej.

Ojkonimów, w których można wyróżnić formant *-at-ka*//*-at-ki*, jest 66, w tym wiele nazw ponowionych, „niosących” go wtórnice.

Cały ten zbiór podzieliłam na dwie części: do jednej zaliczyłam 33 ojkonimy *Rogatka* i *Rogatki*, równe formalnie ogólnie znanemu, już nieco archaicznemu

⁵ Ojkosufiks — sufiks tworzący ojkonimy (proponowany termin własny).

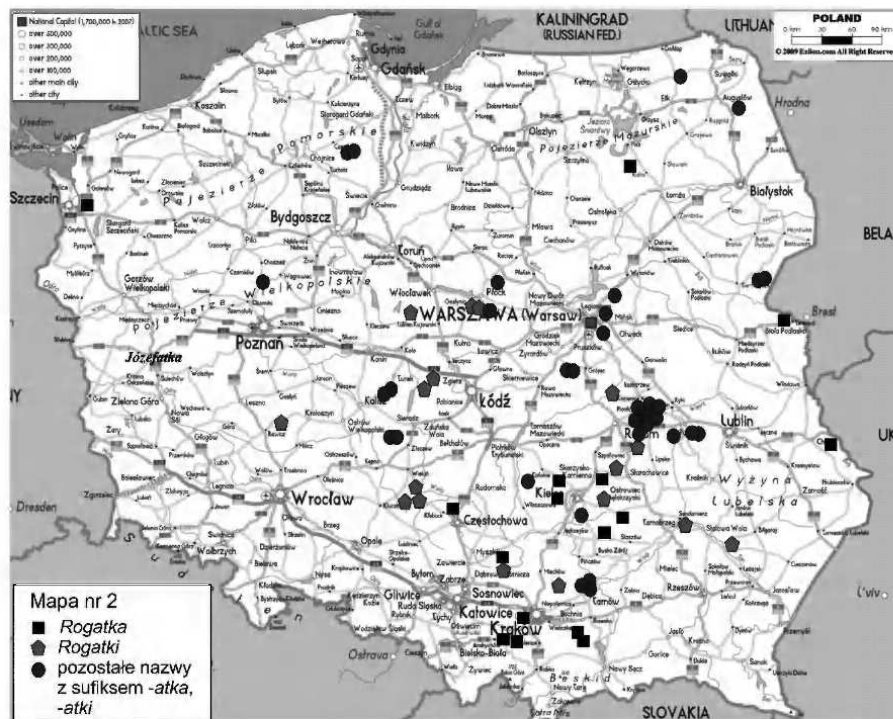

apelatywowi. Druga grupa jest wyraźnie słowotwórczo podzielna; ujęłam w niej także 33 nazwy⁶.

Nazwy *Rogatka*, *Rogatki* traktuję jako struktury z *-at-ka/-at-ki*, mimo iż R. Grzegorzycowa i J. Puzynina (1979, s. 142) twierdzą, iż równy im formalnie apelatyw dziś jest niepodzielny. Genetycznie związane są one z rzeczownikiem *róg* ‘kraniec’ i przyjmuję, że ten apelatyw jest ich podstawą, pamiętając, iż istnieje też przymiotnik *rogaty*, pot. ‘narożny, mający związek z narożnym usytuowaniem’, oraz ap. *rogatka* ‘budynek, przejazd bądź przewóz towaru’ (tak Kopertowska, 1984, s. 41). Nazw tych jest obecnie 17 w liczbie pojedynczej oraz 16 w liczbie mnogiej.

Ojkonimy *Rogatka* odnoszą się do 14 części wsi, dwóch części miasta oraz jednej wsi, a *Rogatki* — do 14 części wsi i dwóch części miasta, z czego wynika, iż są one typowe dla obiektów zamieszkałych niesamodzielnych. Należą one do nowej warstwy nazewniczej. Tylko jedna wśród nich wieś *Rogatka* ma zapisy z XIX w. i to pierwotnie w liczbie mnogiej (*Rogatki* 1839, *Rogatka* 1880 NMPol XI 31).

⁶ Mapy 1–3 wykonał Mieczysław Balowski.

Nazwy *Rogatka* zlokalizowane są następująco: jedna wieś znajduje się w woj. lubl., 2 cz. miasta — w lubl. (Terespol) i zpom. (Szczecin), a części wsi: 5 w woj. młp., 1 w podlas., 2 w śl., 5 w św. i 1 w zpom. Rozmieszczenie nazw pluralnych jest zbliżone: 2 części miasta Gąbin (z członami dyferencyjnymi: *Gostynińskie* i *Żychlińskie*, jedna z nich ponowiona) leżą w woj. maz., tamże 2 cz. wsi; pozostałe cz. wsi znajdują się w województwach: 3 w łódz., po 2 w młp., pkar. oraz św. i po jednej w woj. kpom., op. oraz wlkp. Ich geografie pokazuje mapa 1. Jak widać, więcej ojkonomów *Rogatka*/*Rogatki* jest na południu kraju niż w innych częściach Polski, liczniejsze są one w Małopolsce oraz w Polsce centralnej — na południowym Mazowszu; brak ich natomiast na północy, na całym szeroko rozumianym Pomorzu i w pasie zachodnim, przebiegającym przez województwa: pomorskie, zachodniopomorskie (1 nazwa), warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie (1), wielkopolskie (1), lubuskie, dolnośląskie i opolskie (1). Takie rozmieszczenie tych nazw niesie informacje o pewnym systemie zabudowy oraz organizacji społecznej i gospodarczej (por. 'miejsce pobierania opłaty (myta, cła) za przejazd bądź przewóz towaru') na tych terenach.

W pozostałych ojkonomach suf. *-atka* jest wyrazisty, ich podstawami są czasowniki lub rzeczowniki (apelatywy lub antroponimy), a przy ich powstaniu mo-

gło też wystąpić pośrednictwo przymiotników na *-aty*. Grupa ta liczy 33 nazwy, łącznie z ponowionymi.

W poniższym słowniku po nazwie i lokalizacji obiektu podaję najstarsze poświadczenia historyczne, jeśli są znane, następnie własną charakterystykę ojkonomu, a po niej klasyfikacje z innych opracowań, przede wszystkim NMPol.

Cierpiatka, cz. wsi, wlkp., od czas. *cierpieć* (o ubogiej wsi); por. n. m. *Cierpisz* i *Cierpice* NMPol II, s. 138–139, oraz n. os. *Cierpa*, tamże, s.122.

Garbatka 1) wś, wlkp.: *Garbatha* (!) 1422, ad *Garbatham* 1422, *Garbatka* [1448] 1451; 2) dziś *Garbatka Długa*, *Garbatka-Dziewiątka*, *Garbatka-Letnisko*, *Garbatka Nowa*, *Garbatka-Zbuczyn* (5), maz., gm. *Garbatka-Letnisko*: *Garbathka* 1470–80, 1569, *Garbatka*, wś, folw., majorat 1881, *Garbatka* i *Garbatka-Śmietanka*, dwie wsi 1921; *Garbatka Długa*, wś; *Garbatka-Dziewiątka*, wś; *Garbatka-Letnisko*, wś; *Garbatka Nowa Wieś*, wś; *Zbuczyn* (*Garbatka-Zbuczyn*), kol. 1967 — współcześnie pięć wsi o n. zestawionych z pierwszym członem wspólnym (cztery z nich ponowione), co związane jest z podziałem gruntów i procesami uwłaszczeniowymi; 3) pierwotnie *Garbatki*, wś, maz.: *Garbatki* 1517, na ... *garbatkach* 1518, *zgarbathk* 1529, *Garbatki* 1580 — wszystkie od ap. *garb* 'wypukłość terenu, pagórek, góra', w 1) *-atka*

wtórne. NMPol III, s. 81: nazwy 1) i 2) od przym. *garbaty* 'oznaczający teren pofałdowany, z charakterystycznymi garbami', może od n. os. *Garbaty*; tamże, s. 82, nazwa 3) od n. os. *Garbatka* w liczbie mnogiej, por. Petrum *Garbatka* de *Garbatki* 1517.

Józefatka, cz. wsi, dawniej wś w Radomskim, maz.: *Józefatka* 1877, od im. *Józef*; NMPol IV, s. 208 — od im. *Józefat*; według Kopertowskiej (1994, s. 366) może to być: 1) forma odmęzowska *Józefatka* od *Józefat* (por. biblijne imię *Jozefat*), 2) gen. sing. od im. *Józefatek*, *Józefatko*, to od *Józefat*, 3) od *Józefat* i *-ka*.

Kosatka 1) wś i cz. wsi, łódz.: *Kosatka*, pustkowie 1877, os. 1883, wś 1921; 2) cz. wsi, tamże (ponowiona), od ap. *kosa* 'narzędzie do koszenia trawy czy zbóż', *o terenie trudnym do koszenia. NMPol V, s. 160: od *kosatka* 'roślina z rodziny liliowatych'.

Krylatka, wś, podlas.: *Krylătę* 1744, *Krylatka* 1784 — od wschłow. ap. *kryło* 'skrzydło'. NMPI V, s. 370–371: od wschłow. przym. *krylătj* 'skrzydlaty' lub od n. os. *Krylat*, z suf. *-ka*.

Legatka, trzy cz. wsi, św., od gw. *legać* 'kłaść się, wylegiwać się', por. *wy-leganie* zbóż, traw, oraz gw. *ligatka* albo *ligawica* 'podmokła, moczarowata łąka'; por. także ap. *legat* 'zapis w testamencie uczyniony na czyjąś korzyść' i *legatka* 'ziemia otrzymana z legatu, majątek z takiego zapisu'; ze znaczeniem pierwszym wiąże się znaczenie topograficzne, z ostatnim — wartość kulturowa (Kopertowska, 1984, s. 285). Dwie z nazw zapewne ponowione.

Lubatka, wś, maz.: *Lubatka*, os. 1884, od przym. *luba* 'miła, droga sercu', z suf. deminutywnym *-atka*; tak też NMPol VI 185 (por. również n. os. *Luba*).

Machnatka, dziś *Machnatka* i *Machnatka-Parcela*, dwie wsie, gm. Błędów, maz.: de *Mechnathe* 1409, *Machnathka* (1436)1456, *Mochnatka* (1445)1456, od ap. *mech*; *Machnatka-Parcela* — pierwszy człon ponowiony. NMPol VI, s. 424: od przym. *mechnaty* 'mechaty, kosmaty, kudłaty' // **machnaty* // **mochnaty* (: *mech*), por. ukr. *mohnatj* 'mechaty', wtórnie z *-ka*, por. też gw. ap. *mochnatka* 'gat. pszenicy'. Kopertowska (1994, s. 368) uważa, że nazwy mogą pochodzić: 1) od n. os. **Machnatka*, a ta od n. os. **Machnat(y)*, por. ap. *mech(n)aty* 'omszały', także *mechaty* 'mszysty, kudłaty'; 2) gen. sing. od n. os. **Machnatek*, **Machnatko*; 3) od n. os. **Machnat(y)* i suf. *-ka*.

Mizeratka, cz. wsi, św., od *mizeryja* 'nieszczęście, niedola, nędza, zmartwienie, kłopot', *mizerny* 'nędzny, biedny', ale też gw. ap. *mizeratka* 'coś marnego, mizernego' (o biednej wsi), por. nazwę *Mizerka* NMPol VII, s. 165. Kopertowska (1984, s. 138): od ap. *mizeratka*.

Parchatka 1) cz. wsi, kpom.; 2) pierw. *Parchowatka*, wś, lubl., gm. Kazimierz Dolny: *Parchowathka* 1442, *Parchathky* 1454, *Parchowathka* 1470–80, 1529, *Parchatka* 1563; 3) *Kolonia Parchatka*, cz. wsi, lubl., od ap. *parch* 'wrzód,

nieczystość, choroba skóry', metaforycznie *o nieurodzajnej glebie. Forma *Parchatka* w nazwie 2) wskutek wypadnięcia cząstki *-ow-*. NMPol VIII, s. 303: w nazwie 3) człon *Parchatka* ponowiony z n. wsi.

Pękatka, cz. wsi, maz.: *Pękatka* XX w., od czas. *pękać* lub ap. *pęk* 'pęknięcie', o pierwotnym znaczeniu 'miejsce, gdzie jest spękana ziemia, rozpadliny', por. też ap. *pęk* 'wiązka' albo n. os. *Pęk, Pąk, Pękaty*, też n. m. *Pękowiec, Pększyn* NMPol VIII, s. 384–385; możliwy w podstawie przym. *pękaty*, metaforycznie *o wypukłym terenie.

Pękatki, dziś *Dąbrówka*, wś, maz.: *Dambrowka* wlgariter dicta *Pankathky* 1520, *Pankathki Dambrowka* 1520 NMPol II, s. 303: od n. os. **Pękatek*, w l. mn., por. n. os. *Pękaty*.

Piszczatka 1) wś, podlas.: *Piszczatka* 1794, *Pieszczatka, Piszczatka* 1902, *Piszczatka*; 2) cz. wsi, tamże, od ukr. ap. *pisiek* 'piasek'. NMPol VIII, s. 504: od ukr. przym. *piszczatyj* 'piaszczysty'. Wieś leży nad rzeką; tamże cz. wsi *Piszczatka* — n. zapewne ponowiona z n. wsi.

Próchniatka, cz. wsi, maz., od rzecz. *próchno* 'produkt rozkładu drzewa' lub czas. *próchnieć*; por. n. os. *Prochno* i n. m. *Próchnowo* NMPol IX, s. 263.

Rosochatka 1) wś, kpm.: *Rosochatka* 1664, *Rosochat (!)* 1682, *Rosochatka* 1879; 2) cz. wsi., tamże, zapewne ponowiona; 3) cz. wsi, św.; 4) cz. wsi, maz., od ap. *rosocha* 'gałąź sękata', 'rozgałęziony pień drzewa', wtórnie na określenie elementów terenowych (dróg, rzek), rozchodzących się widłowo; nazwy mają związek z usytuowaniem przy rozwidleniu dróg, zob. n. m. *Rosocha* NMPol XI, s. 81; NMPol XI, s. 84: od przym. *rosochaty* 'mający rosochy, rozgałęzienia, rozdzielający się na rosochy; widlasty, rozgałęziony', z sufiksem *-ka*.

Epizodycznie wariant **Rosochatki** wystąpił w zapisach dzisiejszej wsi *Rosochackie* w Suwalskiem, woj. w maz.: *Rosochatzky* 1475, pod *Rochosakami (!)* 1483, *Rosochackie* — *Albrechtsfelde* 1927, *Albrechtsfelde* — *Rosochackie, Rosochatki* 1945, *Rosochate* 1976, *Rosochackie* 1982. Według NMPol (XI, s. 82–83) n. utworzona od n. os. *Rosochacki*, w l. mn., konkretnie od nabywcy sołectwa Wojtka *Rosochackiego*, który pochodził ze wsi *Rosochate*.

Ponadto dwie nazwy w tej grupie są w literaturze fachowej uznane za semantycznie niejasne. Są to: **Beżnatka**, wś, wlkp.: ... et borra *Beżnatka* 1630, 1921, 1967, *Beżnatka* 1971 NMPol I, s. 127; **Konorzatka**, wś, lubl.: *Konorzathka* 1569, *Konorzatka* 1787, 1883, 1970 NMPol V, s. 111. Wydaje się, że można w nich wyróżnić formant *-atka*, ale podstawa pozostaje niejasna.

Interesująca jest nazwa **Pęchratka**, dziś *Pęchratka Mała*, maz., i *Pęchratka Polska*, dwie wsie, podlas., gm. Andrzejewo i Szumowo, też cz. wsi *Pęchratka-Parcele* (z pierwszym członem ponowionym): *Pachrathka* (1511)1517, *Pąchrathka* 1516, *Pęchratka* 1578, *Pęchratka* 1783, dwie wsi 1887, dwie wsi 1952; *Pęchratka Mała* 1971; *Pęchratka Polska, Pęchratka Mała* 1981. NMPol

VIII, s. 376: zapewne od n. os. *Pęchrat* (wsch. *Pankrat*, ze zmianą *-an->ę* oraz *-k->-ch-*), por. n. os. *Pachrat* (czytaj: *Pęchrat?*), z sufi. *-ka* i wtórną nosowością; interesująca jest hipoteza połączenia tego ojkonimu z czas. **pęchrać* o jakimś onomatopiecznym — topograficznym — znaczeniu.

Nazwy miejscowości z formantem *-at-ka//at-ki* z tej drugiej grupy (łącznie z ponowionymi) zajmują areal zbliżony do arealu ojkonimów *Rogatka//Rogatki*: również częstsze są w Małopolsce (Kieleckie) i na południowym Mazowszu (Radomskie), ale występują także w województwie podlaskim, kujawsko-pomorskim i wielkopolskim. W pasie zachodnim ich brak (zob. mapa 2).

Zgromadzony materiał skłania do przeanalizowania go też pod kątem ewentualnych wariantów rozwiniętych sufiksu *-at-ka*. Przy uwzględnieniu podziału morfologicznego można wyróżnić trzy przyrostki konektywne: *-ow-atka*, *-aw-atka* i *-ew-atka*. Nie ma ich w „Słowniku prasłowiańskim”, nie ma w Kwestionariuszu SOA, derywatów z nimi brak również w opracowaniu słowotwórstwa staropolskiego (Kleszczowa (red.), 1996) i współczesnego (Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979). Poniżej przedstawiam nazwy, w których zakładam wystąpienie tych rozwiniętych przyrostków.

Ojkonimy z formantem *-ow-atka*

Wyróżniam ten formant w 11 nazwach miejscowych, choć nie można wykluczyć, że powstały one od przmiotników na *-owaty* lub *-owy*.

Dolowatka, cz. wsi, dawn. wś, św.: *Dolowathka* 1423, 1573, *Dolowatka* 1827, od ap. *dól*. NMPol II 396: od przym. *dołowaty* ‘pełen dołów, dolisty’, por. *dołowy* ‘znajdujący się w dolinie’. Kopertowska (1994, s. 81): *dołowaty* o nierównym terenie.

Guzowatka 1) wś, maz., gm. Baranowo: *Guzowalka* (!) 1827, *Guzowatka* 1839, 1881, 1972; 2) wś, maz., gm. Dąbrówka: *Guzowatka* 1578, 1783, *Guzowalka* (!) 1827, *Guzowatka* 1881, 1921; 3) cz. wsi, kpom., od ap. *guz* ‘zgrubienie, bąbel’; por. też n. os. *Guz*, NMPol III, s. 450–451: od przym. *guzowaty* ‘mający guzy, pełen guzów’, z sufi. *-ka*.

Guzowatki, też *Guzowatka*, dziś *Górowatki*, wś, kpom.: *Guzowatki* 1578, 1605–08, w *Guzowatkach* 1743, na miejscu *Guzowatka* 1749, 1766, *Gurowadki*, niem. *Johannistahal* 1902, *Górowatki* 1971, od ap. *guz* ‘zgrubienie, bąbel’, por. także n. os. *Guz*. NMPol III, s. 312: prawdopodobnie od n. os. **Guzowatek*: n. os. *Guz*, w l. mn., lub od **Guzowaty*, z sufi. *-ka*, *-ki*. Zmiana na współczesną postać *Górowatki* w wyniku dysymilacji *z-w > r-w* oraz wtórnej adideacji do ap. *góra*.

Koszowatka 1) cz. wsi Ostrzyce, gm. Somonino, pom.; 2) cz. wsi Rąty, gm. Somonino, pom., od ap. *kosz* ‘naczynie plecione z wikliny lub słomy’, metaforycznie ‘o wypukłym ukształtowaniu terenu, lub od *kos* ‘ptak z rodziny drozdów’, por. też n. os. *Kosz* i *Kos*.

Parchowatka, także *Parchatki*, dziś *Parchatka*, wś, lubl.: *Parchowathka* 1442, *Parchathky* 1454, *Parchowathka* 1470–80, 1529, *Parchatka* 1563, *Parchowathka* 1565, *Parchatka* 1626, od ap. *parch* ‘wrzód, nieczystość, choroba skóry’, metaforycznie *o nieurodzajnej glebie. NMPol VIII, s. 303: od stp. przym. *parchowaty* ‘mający parchy, wyłysiały z powodu parchów’.

Świdowatka, cz. wsi, lubl.: *Świdowatka* XX w., od botanicznego ap. *świd-wal/świdba* ‘dereń’, z uproszczeniem grupy spółgłoskowej.

Wyszowatka, wś, pkarp.: *Wyszowatka* 1629, lemkowski *Wyszowatka* 1967 (Kraków PAN), od dialektalnego ap. *wisz* ‘zarośla, sitowie, mokra łąka’, por. też przym. *wiszowaty* ‘porosły wiszem, mokry, nieurodzajny’, z ukraińską zamianą i na y.

Wisowatki, cz. wsi, młp., bez dokumentacji historycznej, w liczbie mnogiej, od dialektalnego ap. *wisz* ‘zarośla, sitowie, mokra łąka’, por. też przym. *wiszowaty* ‘jw.’ (Kraków PAN).

Być może należy do badanego tu typu strukturalnego nazwa wsi **Tarnawatka**, lubl.: *Tarnawatka* 1531, *Tarnawątka* 1578, *Tarnawatka* 1681–82, *Tarnowatka* 1839, *Tarnawatka* 1892 (Kraków PAN), oraz dwie części wsi, tamże, a także *Tarnawatka-Tartak*, zapewne wszystkie ponowione od n. wsi, ta utworzona od ap. *tarń* ‘cierń’, jeśli w zapisach utrwalona jest ukraińska wymowa sufiksu *-ow-at-ka* jako *-aw-at-ka* (Kraków PAN).

Ojkonimy z formantem *-aw-atka*

Nie jest jednak wykluczone, że ten rozwinięty sufiks poświadczony jest w ojkonimii w przedstawionej już nazwie wsi *Tarnawatka*, lubl. (zapisy jw.) oraz w nazwach dwóch części wsi *Tarnawatka*, tamże, i *Tarnawatka-Tartak* (zapewne ponowionych), jeśli tylko najstarsze zapisy nie oddają ukraińskiej wymowy sufiksu *-ow-atka* jako *-aw-atka* (Kraków PAN).

Ojkonimy z konektywnym *-ew-atka*

Formant rozwinięty *-ew-atka* potwierdzony jest jednostkowo, w liczbie mnogiej, w nazwie części wsi w Tarnowskim, młp.: *Krzyżewatki*, utworzonej od ap. *krzyż*, w znaczeniu ‘skrzyżowanie’; możliwe jest pośrednictwo gw. przymiotnika *krzyżewy* ‘krzyżowy’, tu: ‘*znajdujący się na skrzyżowaniu, np. dróg’, lub *krzyżewaty* ‘ts.’

Z powyższego przeglądu wynika, że nazwy z konektywami sufiksu *-atka* występują w polskiej ojkonimii, lecz są bardzo rzadkie. Niosą informacje topograficzne. Najstarsze poświadczenia historyczne pochodzą z XV w., ale pojawiają się też w kolejnych stuleciach, do współczesności. Ich geografię przedstawia mapa 3. Ujawniają się jednostkowo po przekątnej Polski, spod Gdańska po oko-

lice Nowego Sącza, na południu kraju; kilka z nich można zlokalizować poniżej Zamościa.

Podsumowując wiadomości o wszystkich nazwach badanej grupy, trzeba stwierdzić, iż analiza materiału nie była prosta ze względu na możliwości wielorakiej motywacji — semantycznej i słowotwórczej — zgromadzonych *propriów*. Mimo to można zauważyć, że sufiks *-at-ka* występuje — choć niezbyt często (około 80 przykładów) — w ojkonimii wraz z jego konektywami: *-ow-atka*, *-aw-atka*, *-ew-atka*, zwykle w liczbie pojedynczej i w nazwach obiektów niesamodzielnych. Łączy się on — jak w apelatywach — z bazami rzeczownikowymi i — rzadziej — czasownikowymi, przy pośrednictwie przymiotników na *-at-*. Tworzy głównie nazwy topograficzne lub kulturowe. Pierwsze znane poświadczenia ojkonimów z tym przyrostkiem pochodzą z XV w., potem pojedynczo notowane są w kolejnych wiekach, nieco liczniej w XIX i wyraźnie obficie w XX w. (częste ponowienia nazw na mniejsze obiekty, zwykle niesamodzielne, w liczbie pojedynczej). Jednostkowo rozrzucone są one po prawie całej Polsce, poza północą kraju i województwami zachodnimi, więcej zaś ich jest w centralnej i południowej części, w województwach: świętokrzyskim, mazowieckim, małopolskim, łódzkim, też podlaskim i lubelskim.

LITERATURA CYTOWANA

- Cieślíkowa, A. (2006). Onimizacja, apelatywizacja a derywacja. W: Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz (red.), *Onimizacja i apelatywizacja*. Białystok: Wyd. UwB, s. 47–56.
- Grzegorzyczkova, R., Puzynina, J. (1979). *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*. Warszawa: PWN.
- Jakus-Borkowa, E. (1996). Polskie nazwy miejscowe z sufiksem *-acz*. *Zeszyty Naukowe UOp. Językoznawstwo*, XVI, s. 39–45.
- Jakus-Borkowa, E. (2004). Polskie ojkonimy z sufiksem *-ca*. *Onomastica*, XLIX, s. 51–57.
- Jakus-Borkowa, E. (2007). Czy są polskie nazwy miejscowości z sufiksem *-ocz* i *-ocza*? W: E. Breza, Z. i A. Licowie (red.). *Opuscula linguistica Georgio Treder dedicata*, Gdańsk: Wyd. UG, s. 78–85.
- Jakus-Borkowa, E., Nowik, K. (2010). *Nazwy miejscowości w Polsce. Układ a tergo*. Opole: Wyd. Nowik.
- Kleszczowa, K. (red.) (1996). *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*. Katowice: Wyd. UŚ.
- Kopertowska, D. (1984). *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy alei, placów, ulic i osiedli mieszkaniowych*. Warszawa–Kraków: PWN.
- Kopertowska, D. (1994). *Nazwy miejscowe województwa radomskiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy alei, placów, ulic i osiedli mieszkaniowych*. Kielce: Wyd. Prywatnego Liceum Zarządzania i Administracji w Kielcach.
- Kraków PAN — materiały uzyskane z Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie.

- Kwestionariusz SOA — H. Borek, E. Eichler, M. Majtán, R. Šrámek (1988). Slawischer Onomastischer Atlas (SOA). Strukturtypen der slawischen Ortsnamen. Strukturtypen slovanse oikonymie. Namenkundliche Informationen. Sonderheft.
- NMPol — Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany. Red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak. T. I–XII. Kraków: IJP PAN–Pandit, 1996–2015.
- Nowik, K. (2000). Polskie nazwy miejscowe z sufiksami zawierającymi konsonant *-g-*. W: M. Czachorowska, L. M. Szewczyk (red.), Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej, 15–17 czerwca 1998 Bydgoszcz–Pieczęta. Bydgoszcz: Wyd. WSP w Bydgoszczy, s. 365–371.
- Nowik, K. (2006). Sufiks *-ynia* w polskich nazwach miejscowych. W: A. Belchnerowska, B. Frankowska-Kozak, J. Ognatowicz-Skowrońska (red.), Terytorialne i etniczne zróżnicowanie nazewnictwa. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej, Świnoujście, 24–25 maja 1999. Szczecin: Print Group D. Chrzanowski, s. 113–117.
- Sławski, F. (1974). Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. W: Słownik prasłowiański. Red. F. Sławski. T. I. Wrocław [itd.]: Ossolineum, s. 43–141.
- Šrámek, R. (2008). Toponyma ces. *Lipnik*, pol. *Lipnik* < **lǫpъnikъ*, **lǫp-ъnikъ*, nebo **lǫpъn-ikъ*? (K problematice struktur nazvotvorných toponym). W: [J. Trempala i in. (red.)], *Studia linguistica*. In honorem Edvardi Breza, Bydgoszcz: Wyd. UKW, s. 232–243.

SKRÓTY

ap.	apelatyw	n. os.	nazwa osobowa
cz.	część	op.	opolski
cz. wsi	część wsi	os.	osada
czas.	— czasownik	pkarp.	— podkarpacki
dśl.	— dolnośląski	pl. tantum	— plurale tantum
folw.	folwark	podlas.	— podlaski
form.	formant	pom.	— pomorski
gat.	— gatunkowy	przym.	— przymiotnik
gm.	— gmina	przyr.	— przyrostek
gw.	— gwarowy	psl.	— prasłowiański
im.	imię	stp.	— staropolski
jw.	— jak wyżej	sufi.	— sufiks
kol.	— kolonia	śl.	— śląski
kpom.	— kujawsko-pomorski	św.	— świętokrzyskie
l. mn.	— liczba mnoga	ukr.	— ukraiński
l. poj.	— liczba pojedyncza	wlkp.	— wielkopolski
lub.	— lubuski	wmaz.	— warmińsko-mazurski
lubl.	— lubelski	woj.	— województwo
ludz.	— ludzki	wsch.	— wschodni
maz.	— mazowiecki	wschłow.	— wschodniosłowiański
młp.	— małopolski	wś	— wieś
n.	— nazwa	zpom.	— zachodniopomorski
n. m.	— nazwa miejscowości		

SUMMARY

POLISH OIKONYMS WITH THE SUFFIX *-at-ka*

The article analyses Polish oikonyms ending in *-atka*, discussing whether this ending is a suffix, i.e. *-at-ka*, or simply appears to be one. Based on the method of morphological division, the findings suggest the existence of two distinctive groups of oikonyms: those with the suffix *-at-ka*, and those with three extended variants of this suffix: *-ow-at-ka*, *-aw-at-ka* and *-ew-at-ka*.

Key words: oikonym, oikosuffix, morphological division, extended suffixes